

La col·lecció Ponsell i els vincles d'Alcoi amb el SIP

Josep Maria Segura Martí

Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo Moltó (Alcoi)

Els poblats de l'Edat del Bronze del Mas de Menente i de la Mola Alta de Serelles, jaciments arqueològics de la contrada alcoiana excavats precoçment en la dècada de 1920, guarden una relació estreta amb la trajectòria inicial del Servei d'Investigació Prehistòrica i el seu Museu de Prehistòria. Ambdós institucions van ser creades en 1927 per la Diputació de València a proposta d'Isidro Ballester Tormo, qui des d'aquella data en va ser nomenat director, ocupant el lloc de subdirector Lluís Pericot García, i figurant com a col·laboradors en aquell any Fernando Ponsell Cortés, Mariano Jornet Perales i Gonzalo Viñes Masip.

Les primeres peces arqueològiques que ingressen en el Museu del SIP procedixen de la col·lecció de F. Ponsell Cortés, qui el 22 de febrer de 1927 oferix a la Diputació de València, a canvi d'una indemnització de 1.500 pessetes, els objectes recuperats en les seues excavacions en el Xarpolar (Planes, la Vall d'Alcalà, la Vall de Gallinera) i en el Mas de Menente (Alcoi).

L'interés per créixer fons per al Museu va fomentar la realització d'excavacions en diferents punts del territori valencià; també es van adquirir antigues col·leccions privades i es van recuperar peces singulars. En 1928, F. Ponsell entrega al Museu de Prehistòria de València les restes escultòriques d'unes «bixes» o quadrúpedes localitzades a Balones. En este sentit, coneixem una carta d'I. Ballester a F. Ponsell (de l'1 de juny de 1928) en què li anuncia que ell i L. Pericot pensen anar a Alcoi per vore les col·leccions («...los cartones del Sr. Cura de Torremanzanas, material que obra aun en esa...»), i li diu que «haga el favor de avisar a todos los que tienen colecciones nuestra visita...» (Segura i Cortell, 1984: 48).

Però qui era F. Ponsell? Nascut en 1898 en la xicoteta població d'Alcalà de la Jovada (la Vall d'Alcalà), va residir uns anys a

Vista general del Mas de Menente (Alcoi, Alacant).
[Paper. Museu d'Alcoi]

Cocentaina i en fixà després el domicili a Alcoi, on desplegaria la seua activitat professional al front d'una xicoteta indústria tèxtil. Descobrix i explora alguns jaciments arqueològics de la seua terra natal i, en 1923, l'amo del Xarpolar li dóna autorització per a realitzar excavacions en este poblat ibèric. En 1924 descobrix el jaciment de l'Edat del Bronze del Mas de Menente (Alcoi), on realitzarà excavacions a partir del 6 de febrer de 1925, publicant-ne els resultats en les *Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades*, número 78 de 1926, jaciment en què tornarà a intervindre en 1928, comissionat pel SIP i en col·laboració amb L. Pericot. En eixe mateix any, F. Ponsell i L. Pericot excaven a Quatretondeta un «depósito de brazaletes de pectúnculo» en la Peña Roja. Ambdós excavacions es publiquen en el volum primer de l'anuari *Archivo de Prehistoria Levantina*, aparegut en 1929.

Instigat per I. Ballester, F. Ponsell explora a l'agost de 1928 el jaciment neolític de la Cova de la Sarsa (Bocairent, València), cavitat que excava per encàrrec del SIP en 1929, realitzant-hi posteriorment diverses campanyes de treballs al llarg de la dècada dels anys trenta. A partir de 1939, F. Ponsell no realitzarà més excavacions per al SIP; possiblement les obligacions laborals no li van permetre dedicar-se com abans a les seues aficions arqueològiques, i encara que va mantindre la relació amb I. Ballester i, des de 1950, amb Domingo Fletcher Valls —nou director del SIP—, aquella activitat, pel que sembla, es limita a publicar dos articles en l'*Archivo de Prehistoria Levantina* dels anys 1952 i 1958.

Detall de l'excavació
de la Mola Alta de Serelles
(Alcoi, Alacant).
[Placa de vidre. Museu
d'Alcoi]

Deu anys després de la creació del SIP, al febrer de 1937, el Consell Provincial de València (organisme que havia substituït la Diputació) crea l'Institut d'Estudis Valencians, incorporant-s'hi el SIP i el seu Museu. L'alcoià Camil Visedo Moltó és proposat per I. Ballester com a Delegat a Alcoi de l'IEV, proposta que té confirmació en una carta de data 1 de juliol de 1937 en què C. Visedo li agraiïx a Ballester el nomenament, i li comenta aspectes de la publicació del seu treball «Un enterrament del Barranc del Sint», que es traurà a llum eixe mateix any en la *Sèrie de Treballs Solts*.

Una nova adquisició de fons per al Museu de Prehistòria de València té lloc en 1937, gestionada per l'Institut d'Estudis Valencians, que compra a l'alcoià Ernesto Botella Candela la col·lecció d'objectes prehistòrics de la Mola Alta de Serelles (Alcoi), producte de les seues excavacions en este jaciment de l'Edat del Bronze autoritzades per l'Estat en 1925 i 1926 (Martí, 1992: 33). Este ingrés incorporava als fons del Museu de Prehistòria desenes de vasos ceràmics, diversos motles de fosa i algunes peces metàl·liques.

A més dels episodis de compra de les col·leccions de F. Ponsell i d'E. Botella, el nom d'Alcoi i el de personatges alcoians és una constant al llarg de les diferents etapes de la història del SIP, i d'això donen testimoni les Memòries de la Direcció del Servei (*La labor del Servicio de Investigación Prehistórica*) i diverses cartes que documenten els contactes d'I. Ballester amb els ja mencionats F. Ponsell i C. Visedo i amb Vicente Pascual Pérez, tot informant de les troballes i investigacions d'estos, de les seues inquietuds... i de la seua amistat, forjada a través d'una relació fecunda.

Són diversos els treballs que s'han ocupat de documentar les primeres excavacions arqueològiques que concorren a Alcoi, com ara la troballa i l'excavació dels enterraments prehistòrics de les Llometes, en 1884, així com les intervencions que va autoritzar la Junta Superior d'Excavacions i Antiguitats en els anys 1920 en tres jaciments d'Alcoi, una ciutat industrial on alguns membres de la seua burgesia il·lustrada s'interessen pels estudis històrics, les investigacions geològiques o arqueològiques, etc., inquietuds que arriben a calar fondo en determinades persones que empren part del seu temps en estes activitats. I entre les aportacions més destacades està la del prevere i cronista de la ciutat, Remigio Vicedo Sanfelipe (1868-1937), qui va recopilar nombroses troballes en la seua inacabada *Historia de Alcoy y su Región* (1920-1922) i va mantindre contactes amb els seus contemporanis Francisco Figueras Pacheco, Francisco Almarche, etc., amb els qui va creuar informació.

Moltes de les referències aportades per R. Vicedo són fruit dels primers treballs de C. Vicedo (1876-1958), qui des de 1917 realitza freqüents excursions amb finalitat exploratòria per les muntanyes d'Alcoi, i arriba a reunir una col·lecció de fòssils i d'objectes arqueològics; des de 1920 excava amb la preceptiva Reial Ordre el jaciment ibèric de la Serreta (Alcoi, Cocentaina, Penàguila), tasca a què va consagrar els seus esforços durant quatre dècades. En aquells anys la legislació sobre excavacions arqueològiques determinava que l'Estat concedia als descobridors espanyols autoritzats per ell la propietat dels objectes recuperats, si bé tenien l'obligació de mostrar-los a qui

Conjunt ceràmic
procedent del Mas de
Menente (Alcoi, Alacant).
[Casa Grollo. Placa de
vidre. SIP 2.780]

Vista del gabinet de la col·lecció d'Ernesto Botella a Alcoi (Alacant). [Placa de vidre. Museu d'Alcoi]

ho sol·licitara. La col·lecció de C. Visado estava ordenada i exposada al públic interessat en un gabinet del seu domicili, i en eixe sentit trobem una interessant referència a ella en l'edició de 1923 d'una guia regional que inclou la següent citació: «Hay un Museo de Historia Natural. Colección paleontológica y prehistórica de los alrededores de Alcoy, perteneciente a D. Camilo Visado, calle de Nic. Factor, 2. Puede visitarse solicitando permiso a su dueño» (Tormo, 1923: 244).

C. Visado, nomenat Agregat del SIP en 1940, està considerat com la principal figura de la investigació arqueològica alcoiana. Les seues col·leccions van formar el nucli del Museu Municipal d'Alcoi, creat en 1945, del qual va ser el primer conservador. A la seua mort en 1958, l'Ajuntament d'Alcoi nomena conservador del Museu V. Pascual (1917-1976), deixeble de C. Visado i descobridor de jaciments arqueològics com ara l'enterrament prehistòric del Barranc del Cint (Alcoi), troballa publicada per C. Visado en 1937, o com la Cova de la Pastora (Alcoi), cavitat localitzada en una masia propietat dels pares de Pascual, qui realitza en el seu interior excavacions i exhuma desenes d'enterraments d'època eneolítica que apareixien acompanyats de rics aixovars funeraris, ídols oculats, etc. La col·lecció de materials arqueològics de la Cova de la Pastora es conserva en el Museu de Prehistòria de València, producte de les excavacions que en 1944, 1946 i 1950 hi van realitzar José Alcácer i V. Pascual, comissionats pel SIP.

Un altre episodi que relaciona el SIP amb els arqueòlegs alcoians va tindre lloc a l'estiu de 1944, arran d'un descobriment localitzat en el Bancal de la Corona de la finca del Mas d'Is (Penàguila), una espècie de sitja o cisterna que contenia diversos objectes arqueològics i que C. Visedo i V. Pascual tenien previst excavar per al SIP. La dubtosa autenticitat d'algun dels objectes trobats, la disputa entre els museus d'Alacant i València per la jurisdicció de les troballes, i les reticències de la propietat, van determinar que els treballs quedaren suspesos. En aquelles dates, 21 de juliol de 1944, V. Pascual era nomenat Agregat del SIP, designació que va vindre a reforçar els vincles entre la institució i el propi Pascual, una persona dotada d'excel·lents qualitats per al dibuix i per al treball de camp, que a partir de la dècada de 1950 —per encàrrec de D. Fletcher— va ser comissionat pel Servei en diferents ocasions per a realitzar treballs arqueològics en jaciments com la Cova de l'Or (Beniarrés), l'Ereta del Pedregal, etc. L'estima que es professaven Pascual i Fletcher queda patent en les nombroses cartes que es van creuar tots dos al llarg de més de vint-i-cinc anys.

Finalment, hem de referir-nos al professor Francisco Jordá Cerdá (1914-2004), un altre alcoià vinculat igualment al SIP amb el qual establí els primers contactes en els anys 1935 i 1936, quan va finalitzar la llicenciatura en Història a la Universitat de València. En 1943 reprén la seua col·laboració amb el Servei i en eixe mateix any n'és nomenat Agregat, integrant-se en l'equip d'excavacions de la Cueva de la Cocina; posteriorment participarà en les excavacions de Cova Negra, Cova de les Malladetes, etc., i realitzarà estudis i calcs en abrics amb art rupestre de Dos Aguas, en col·laboració amb J. Alcácer, estudis que serien publicats en 1951 en la sèrie de *Trabajos Varios*.